

מקורות - בענין מצות צדקה

Page 1 of 4 – YIJE 5782 – Set 10

- 1 בבלי בבא בתרא ח ע"ב
- 2 אמר מר: אין עושין שררות על הצבור פחות משנים. מנא הני מילי? אמר רב נחמן, אמר קרא: +שמות כ"ח+ והם
- 3 יקחו את הזהב וגו'. שררות הוא דלא עבדי, הא הימוני מהימן, מסייע ליה לרבי חנינא, דאמר רבי חנינא: מעשה
- 4 ומינה רבי שני אחין על הקופה. מאי שררותא? דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לפי שממשכנין על הצדקה
- 5 ואפילו בע"ש. איני? והא כתיב: +ירמיהו ל'+ ופקדתי על כל לוחציו, ואמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה
- 6 דרב: ואפי' על גבאי צדקה! לא קשיא: הא דאמיד, הא דלא אמיד. כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמר, ושקיל
- 7 מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה
- 8 בבלי בבא בתרא י ע"א
- 9 אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן? אמור לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. וזו שאלה
- 10 שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול אנו בהן
- 11 מדינה של גיהנם. א"ל: [אדרבה,] זו שמחייבתן לגיהנם! אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם
- 12 שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו,
- 13 כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר: +ויקרא כ"ה+ כי לי בני ישראל עבדים! אמר לו ר"ע:
- 14 אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו
- 15 ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בנים, דכתיב:
- 16 +דברים י"ד+ בנים אתם לה' אלהיכם
- 17 בבלי בבא בתרא י ע"א
- 18 כי הא דבני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי חזא להו בחילמא דבעו למיחסר שבע מאה דינרי, עשינהו, שקל מינייהו
- 19 לצדקה, פוש גבייהו שיבסר דינרי. כי מטא מעלי יומא דכיפורי, שדור דבי קיסר נקטינהו. אמר להו רבן יוחנן בן
- 20 זכאי: לא תדחלון, שיבסר דינרי גבייכו שקלינהו מינייכו. אמרי ליה: מנא ידעת? אמר להו: חלמא חזאי לכו. א"ל:
- 21 ואמאי לא אמרת לן [דנתיבניהו?]? אמר להו: אמינא, כי היכי דתעבדו מצוה לשמה.
- 22 תוספות מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב
- 23 אכפיה לרב נתן - וא"ת והא בפרק כל הבשר (חולין דף קי: ושם ד"ה כל) אמר כל מ"ע שמתן שכרה [כתובה] בצדה
- 24 אין ב"ד של מטה מזהרים עליה וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח את ירך לו וכתוב כי בגלל הדבר הזה יברך
- 25 (דברים טו) ואר"ת דהאי כפיה בדברים כמו כפייה ועל בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג.) ועוד תירץ דהכא
- 26 קבלו עליהם שיכופו אותן הגבאי ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית בה לאו דכתיב בה לא תאמץ את לבבך
- 27 ולא תקפוץ וגו' ולריצב"א נראה דהא דאין ב"ד מזהרין על מצות עשה שמתן שכון בצדה היינו דאין נענשין וכן
- 28 משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה וההיא דכל הבשר (שם) דלא הוה מוקיר אבוא וכפתוהו ואמר להו שבקוהו
- 29 ה"פ אינכם מזהרין להכריחו עד שיעשה כשאר מצות עשה דאם א"ל עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד
- 30 שתצא נפשו כדאמר בהכותב (כתובות דף פו: ושם) [וע"ע תוס' כתובות מט: ד"ה אכפייה ותוס' חולין קי: ד"ה כל].
- 31 חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף ו עמוד א
- 32 ותימא האיך ממשכנין על הצדקה דהא מצות עשה שמתן שכרה בצידה ואין מזהרין ב"ד עליה, ותירץ בירושלמי
- 33 (ב"ב פ"ה ה"ה) אין ב"ד נענשין עליה כלומר מזהרין הן לכוף אבל [אם] העלימו עיניהם ולא כפאוהו אין נענשין כמו
- 34 שנענשין על שאר מ"ע אם לא כפאוהו, ואומר רבינו נר"ו דלגמרא דילן לית ליה האי סברא אלא כל מ"ע שמתן

מקורות - בענין מצות צדקה

Page 2 of 4 – YIJE 5782 – Set 10

- 1 שכרה כתוב בצדה אין ב"ד מוזהרין כלל כדאמרינן במסכת חולין (ק"י ב') ההוא גברא דלא מוקר אבוה ואמיה א"ל
- 2 לרב נחמן כפתיה וא"ל דלא בעי למכפייה דכל מ"ע שמתן שכרה בצידה אינן מוזהרין עליה, וא"כ האיך ממשכנין על
- 3 הצדקה, ותירץ רבינו דשאני הכא דגלי ביה קרא דכתיב ועשית אזהרה לב"ד שיעשור, ולא גמרינן מינה לעלמא
- 4 משום דהכא לאו משום מצוה דרמיא עליה בלחוד כייפינן אלא מפני שחייב עצמו ונכסיו לגבוה או לעניים, וכשם
- 5 שכופין אותו לפרוע מה שחייב להדיוט, שלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש
- 6 תוספות מסכת כתובות דף מט עמוד ב
- 7 אכפייה רבא כו' - וא"ת היאך כפה אותו בשביל צדקה והכתיב מתן שכרה בצדה דכתיב (למען) יברכך ואמרי' בפ'
- 8 כל הבשר (חולין קי: ושם) כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מוזהרין עליה ויש לומר דאכפייה
- 9 בדברים א"נ קצבו ביניהן בני העיר לתת כך וכך לחדש הלכך אכפייה כדאמרינן בפרק קמא דבבא בתרא (דף ח:
- 10 ושם) דרשאינן בני העיר להסיע על קיצתן ועוד דבצדקה איכא תרתי לאוי לא תאמץ ולא תקפוץ (דברים טו).
- 11 חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף מט עמוד ב
- 12 אבל היכא דאמיד כייפינן ליה. פירוש מדין צדקה, ואף על גב דהוי מצות עשה שמתן שכרה בצדה וקיימא לן (חולין
- 13 ק"י ב') דכל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד מוזהרין עליה, התם הוא בשאר מצות כגון כבוד אב ואם וכיוצא
- 14 בזה, אבל לענין צדקה כייפינן מפני מחסורם של עניים וכדכתב רחמנא ועשית אזהרה לב"ד שיעשור, ואף על גב
- 15 דההוא גבי נודר כתיב, גלי רחמנא בצדקה שהוציא בפיו והוא הדין לכל צדקה משום מחסורם של עניים. ובתוספות
- 16 תירצו דשאני צדקה דכתיב בה לא תעשה גם כן דכתיב לא תאמץ את לבבך וגו'.
- 17 בבלי ראש השנה ד ע"א-ע"ב
- 18 תנו רבנן: חייבי הדמין, והערכין, החרמין, וההקדשות, חטאות, ואשמות, עולות, ושלמים, צדקות ומעשרות, בכור
- 19 ומעשר ופסח, לקט שכחה ופאה, כיון שעברו עליהן שלשה רגלים - עובר בבל תאחר. רבי שמעון אומר: שלשה
- 20 רגלים כסדרן, וחג המצות תחלה. רבי מאיר אומר: כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר בבל תאחר.
- 21 בבלי ראש השנה ו ע"א
- 22 בפ"ך - זו צדקה. אמר רבא: וצדקה מיחייב עלה לאלתר. מאי טעמא - דהא קיימי עניים. - פשיטא! - מהו דתימא:
- 23 כיון דבענינא דקרבנות כתיבא - עד דעברי עלה שלשה רגלים כקרבנות, קא משמע לן: התם הוא דתלינהו רחמנא
- 24 ברגלים, אבל הכא - לא, דהא שכיחי עניים.
- 25 תוספות מסכת ראש השנה דף ד עמוד א
- 26 צדקות ומעשרות - והא דאמר רבא לקמן (דף ו.) וצדקה מיחייב עלה לאלתר ה"מ דקיימי עניים אבל לא מיחייב
- 27 להדורי בתרייהו כל זמן שלא עברו שלשה רגלים והא דפריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ובענינא דקרבנות
- 28 כתיב עד דעברו עליה שלשה רגלים כקרבנות היינו אפילו היכי דקיימי עניים ואין לפרש דהא דקאמר עובר לאלתר
- 29 היינו עשה כדאשכחן באחריני דברגל אחד עובר בעשה דא"כ הוה ליה למימר עד דעבר עליה רגל אחד כקרבן.
- 30 ר"ן מסכת נדרים דף ז עמוד א
- 31 לענין הלכה בקדושין נקיטין לחומר דיש יד דכיון דבעיין לא אפשיטא הוה ליה ספיקא דאורייתא ולחומר ובפאה
- 32 וצדקה כתב הרשב"א ז"ל נמי דאזלינן לחומר כיון דסלקו בתיקו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכותיו דבעיין דצדקה לא

מקורות - בענין מצות צדקה

Page 3 of 4 – YIJE 5782 – Set 10

- 1 אפשיטא בהדיא וסוגיין די ש יד לצדקה וקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא - ומאי דאמר ז"ל דסוגיין די ש יד
2 לצדקה היינו משום דקאמרינן אם תמצא לומר יש יד לצדקה וזה אפשר הוא על דרך הרמב"ם ז"ל שפוסק בכל
3 מקום כאם תמצא לומר, אבל במאי דקאמר דקיימא לן נמי דכל תיקו דאיסורא לחומרא ונראה שהסכים גם כן לזה
4 הרשב"א ז"ל ותמנהי עליהן שהרי סוגיא מפורשת היא בסוף פרק הזרוע והלחיים (חולין דף קלד) שספק ממון
5 עניים הרי הוא ספק ממון דאזלינן ביה לקולא לנתבע מדמקשינן התם אמתני' דגר שנתגייר והיה לו פרה נשחטת
6 וכו' תנן ספק ממון פטור אלמא ספיקא לקולא ורמינהו חורי נמלים שבתוך הקמה וכו', ואיצטריך לשנויי הכא פרה
7 בחזקת פטורא קיימא קמה בחזקת חיוב קיימא אלמא טעמא דבחזקת חיוב קיימא הא לאו הכי ספק פטור ואם
8 איתא דספק ממון עניים הוה ליה ספיקא דאיסורא למה לי לשנויי הכי, ועוד דהתם נמי אקשי ליה אביי והרי עיסה
9 דבחזקת פטורא ותנן גר שנתגייר וכו' ספק חייב ואמר ליה ספק איסורא לחומרא ספק ממוןא לקולא ואם איתא
10 דספק עניים מקרי ספק איסורא בההוא פירוקא גופה הוה מצי לשנויי ליה הא דאקשי מחורי נמלים אמתני', ועוד
11 דאמרינן התם בפ"ק דיומא (דף ח:) תנן התם הנחתומין לא חייבו אותם להפריש אלא כדי תרומת מעשר וחלה
12 ואקשינן בשלמא תרומה גדולה דתניא וכו' מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה כלומר דליכא
13 ספיקא דאיסורא אלא דממונא וממונא המוציא מחבירו עליו הראיה אלא מעשר שני נפרשוה ונסקוה וניכלוה
14 בירושלים ואם איתא דספק עניים ספיקא דאיסורא הוא כי היכי דקשיא ליה מעשר שני תקשי ליה נמי מעשר עני
15 אלא ודאי ספיקא דממון עניים לא מקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא ולפיכך איני מתחוויר
16 בדבריהם ז"ל בזה, וגבי הפקר אין ספק דהוה ליה ספיקא [דממון] ולקולא ואין יד, וכן נמי גבי בית הכסא דאפי' אם
17 תמצא לומר זימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא.
- 18 רמב"ם מתנות עניים ז
- 19 הלכה א
- 20 מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני, אם היתה יד הנותן משגת, שנאמר פתוח תפתח את ידך לו
21 ונאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ונאמר וחי אחיך עמך.
- 22 הלכה ב
- 23 וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא
24 תקפוץ את ידך מאחריך האביון.
- 25 הלכה ג
- 26 לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו, אם אין לו כסות מכסים אותו, אם אין לו כלי בית קונין לו, אם אין לו אשה
27 משיאין אותו, ואם היתה אשה משיאין אותה לאיש, אפילו היה דרכו של זה העני לרכוב על הסוס ועבד רץ לפניו
28 והעני יורד מנכסיו קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו, ומצווה אתה להשלים
29 חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו.

מקורות - בענין מצות צדקה

Page 4 of 4 – YIJE 5782 – Set 10

- 1 רמב"ם מתנות עניים ז
- 2 הלכה ה
- 3 בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר,
- 4 ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות
- 5 מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.
- 6 רמב"ם מתנות עניים ז
- 7 הלכה י
- 8 מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, בית דין כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה
- 9 שאמדהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן, וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות.
- 10 רדב"ז הלכות מתנות עניים פרק ז
- 11 [ין מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בבא בתרא פ"ק אמר רבה בר אבוא ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת
- 12 איני והכתיב ופקדתי על כל לוחציו וא"ר יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ואפילו על גבאי צדקה לא קשיא
- 13 הא דאמיד הא דלא אמיד כי הא דרבא אכפיייה לרב נתן בר אמי ושקל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה, והקשו
- 14 בתוספות דהא קי"ל כל מ"ע שמתן שכרן בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה והרבה דברים נאמרו בתירוץ
- 15 קושיא זו. והנכון לפי לשון רבינו משום דמצות הצדקה יש בה לאו ועשה דכתיב פתוח תפתח וכתוב לא תאמץ את
- 16 לבבך ולא תקפוץ את ירך. ונ"ל דשאני מ"ע של צדקה שיש בה תקנה לעניים והרי הוא כחוב עליו וכופין אותו לפרוע
- 17 חובו ויורדין לנכסיו כאשר עושין למי שמסרב לפרוע החוב אשר עליו תדע שהרי בכל המצות כולם נאסר הנסיון
- 18 ובמצות המעשר הותר שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו'. ואני אומר שגם בצדקה הותר
- 19 הנסיון:
- 20 ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קצה
- 21 והמצוה הקצ"ה היא שצונו לעשות צדקה ולחזק החלשים ולהרחיב עליהם. וכבר בא הציווי במצוה זו במלות
- 22 מתחלפות. אמר יתעלה (ראה טו ח) פתוח תפתח את ירך וכו' ואמר (בהר לה) והחזקת בו גר ותושב וכו' ואמר
- 23 (שם לו) וחי אחיך עמך. והכוונה באלו הלשונות כולם אחת והיא שנעזר עניינו ונחזקם די ספקם. וכבר התבאר
- 24 משפטי מצוה זו במקומות רבים רובם בכתובות (מח - נ א, סו ב - סח א) ובתרא (ח - יא א, מג א) ובאה הקבלה
- 25 (גטין ז ב לק' עמ' רפה) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצוה זו, כלומר הצדקה, אם למי שלמטה ממנו או
- 26 לדומה לו ואפילו בדבר מועט:
- 27 ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רלב
- 28 והמצוה הרל"ב היא שהזהירנו שלא למנוע צדקה והרחבה מהאביונים מאחינו אחר שנדע חולשת ענינם ויכלתנו
- 29 להחזיק בהם והוא אמרו יתעלה (שם) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיך האביון. וזה אזהרה מלקנות
- 30 מדת הכילות והאכזריות שתמנע מעשות הראוי: